

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2015. gada 16. aprīlī

lietā Nr. 2014-13-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Kristīne Krūma, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķinis, Sanita Osipova un Ineta Ziemele,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību „RMB One” un sabiedrības ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” konstitucionālajām sūdzībām,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2015. gada 17. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

Likuma 634. pants nosaka: „Ja izpildītu spriedumu atceļ un pēc lietas jaunas izskatīšanas taista spriedumu par prasības noraidīšanu vai pieņem

lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā vai par lietas atstāšanu bez izskatīšanas, atbildētājam jāatdod atpakaļ viss, kas no viņa piedzīts prasītāja labā pēc atceltā sprieduma (sprieduma izpildīšanas pagrieziens).”

Šī norma nav grozīta un joprojām ir spēkā tās sākotnējā redakcijā.

Savukārt Civilprocesa likuma 635. panta sestā daļa noteic, ka lietās par uzturlīdzekļu piedziņu, darba samaksas piedziņu, zaudējumu piedziņu sakarā ar personiskiem aizskārumiem, kuru rezultātā radies sakropļojums vai cits veselības bojājums vai iestājusies personas nāve, sprieduma izpildīšanas pagrieziens pieļaujams, ja atceltais spriedums pamatots uz prasītāja sniegtām nepatiesām ziņām vai uz viņa iesniegtiem viltotiem dokumentiem. Ar 2011. gada 8. septembra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” minētajā normā vārds „nepatiesām” aizstājis vārdu „maldīgām”.

2. Satversmes tiesā tika ierosināta lieta par Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu, (turpmāk arī – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam un lieta par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam. Ar Satversmes tiesas tiesneša 2014. gada 1. augusta lēmumu minētās lietas apvienotas vienā lietā Nr. 2014-13-01, piešķirot tai nosaukumu „Par Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam”.

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību „RMB One” un sabiedrība ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” (turpmāk arī – Pieteikumu iesniedzējas) savās konstitucionālajās sūdzībās norāda, ka ar apelācijas instances tiesu spriedumiem, kas stājušies spēkā, ir noraidītas darbinieku prasības pret Pieteikumu iesniedzējām, citastarp arī par vidējās izpeļņas par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu. Attiecīgajās lietās bijusi noteikta darbiniekiem labvēlīgu pirmās instances tiesu spriedumu izpildīšana nekavējoties. Pamatojoties uz apstrīdēto

normu, apelācijas instances tiesas noraidījušas Pieteikumu iesniedzēju lūgumus par spriedumu izpildīšanas pagriezienu.

Pieteikumu iesniedzējas, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksi, norāda, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertais jēdziens „taisnīga tiesa” procesuālajā aspektā esot interpretējams sasaistē ar tiesiskas valsts principu un taisnīguma principu. Civilprocesa likuma 634. pantā ietvertais regulējums, kas paredzēts tādai situācijai, kad izpildītais spriedums tiek atcelts un, izskatot lietu atkārtoti, prasība netiek apmierināta, esot uzskatāms par tiesas pieļauto kļūdu labošanas mehānismu un atbilstot gan norādītajiem principiem, gan arī Civilprocesa likuma 9. pantā noteiktajam pušu vienlīdzības principam.

Tai pašā laikā attiecībā uz lietām par darba samaksas piedziņu likumdevējs apstrīdētajā normā esot noteicis izņēmumu no minētā mehānisma. Esot jāņem vērā, ka atbilstoši Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punktam lietās par darba samaksas piedziņu tiesa var noteikt, ka spriedums ir izpildāms nekavējoties. Apstrīdētajā normā ietvertais regulējums esot atzīstams par tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumu un pušu procesuālās līdztiesības principa pārkāpumu, jo atbildētājam esot liegts saņemt atpakaļ to, kas no viņa piedzīts, pamatojoties uz kļūdaino un atcelto tiesas spriedumu. Savukārt prasītājs, kura prasība ir noraidīta, varot nepamatoti iedzīvoties uz atbildētāja rēķina, jo paturot piedzīto darba samaksu, uz kuru viņam neesot tiesību. Apstrīdētā norma liedzot labot tiesu pieļautās kļūdas, kas tiešā veidā esot izpaudies attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējām, un atjaunot iepriekšējo stāvokli.

Atbilstoši Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta (turpmāk – Senāts) 2008. gada 29. oktobra spriedumā lietā Nr. SKC-375/2008 veiktajai interpretācijai jēdziens „darba samaksa” citastarp ietverot arī atlīdzību par darba piespiedu kavējuma laiku, jo darba devējs to neesot izmaksājis darbiniekam bez tiesiska pamata.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis, proti, sociāli aizsargāt godprātīgu prasītāju – darbinieku, kurš saņēmis ar tiesas spriedumu piedzīto darba samaksu. Ar apstrīdēto normu likumdevējs esot nodrošinājis darbiniekam iespēju izlietot

piedzīto darba samaksu un neatmaksāt to gadījumā, ja vēlāk tiesas spriedums tiek atcelts un prasība netiek apmierināta. Darbinieki tiek uzskatīti par sociāli un ekonomiski vājākām personām, kurām esot nepieciešama papildu jeb īpaša tiesiskā aizsardzība. Likumdevējs Civilprocesa likumā un Darba likumā jau esot paredzējis vairākus darbinieka tiesību aizsardzības mehānismus. Ievērojot to, ka darba samaksa esot galvenais darbinieka ienākumu veids, kas nodrošinot darbiniekam un viņa ģimenes locekļiem nepieciešamo izdevumu segšanu, ar apstrīdētajā normā ietvertu pamattiesību ierobežojumu leģitīmais mērķis tiek sasniegts, bet – uz atbildētāja rēķina.

Šādu leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi nevarot atzīt par saudzējošāko, jo tā piemērošanas rezultāts neatšķiroties no situācijas, kad tiek apmierināta nepamatota prasība par darba samaksas piedziņu un šāds spriedums tiek izpildīts. Turklāt darba devējam esot jāveic arī likumā noteiktie nodokļu maksājumi par darba ņēmējam piespriesto un izmaksāto darba samaksu. Tādējādi darba devējam būtībā esot uzlikta mantiska atbildība par tiesas kļūdām un pienākums pildīt valsts sociālo funkciju. Līdz ar to apstrīdētā norma aizskarot arī Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu, jo atbildētājam bez tiesiska pamata tiek konfiscēti naudas līdzekļi. Apstrīdētajā normā noteiktie izņēmumi kā tādi nenovēršot tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu situācijās, kad tie netiek konstatēti.

Atbilstoši Senāta praksei ar apstrīdēto normu darba devējam vispār tiek liegta iespēja no darbinieka atgūt ar atcelto tiesas spriedumu piedzīto darba samaksu, arī pamatojoties uz Civillikuma noteikumiem par atprasījumu netaisnas iedzīvošanās dēļ. Apstrīdētā norma būtiski aizskarot atbildētāja tiesības uz tiesas sprieduma efektīvu izpildi.

Civilprocesa likuma normās esot ietverts princips, ka nepamatotas prasības celšanas gadījumā atbildētāja mantiskais stāvoklis nedrīkst pasliktināties. Privilēģijas, kas piešķirtas darbiniekam ar mērķi atvieglot pieeju tiesai, būtu jāattiecina tikai uz gadījumiem, kad viņa prasība ir pamatota. Ja darbinieka prasība ar spēkā stājušos spriedumu ir noraidīta, tad vēl jo vairāk neesot pamata viņu atbrīvot no pienākuma atmaksāt piedzīto summu. Izņemot apstrīdēto normu, likumdevējs šajā ziņā esot bijis konsekvents, neparedzot izņēmumus attiecībā uz

darbinieku saistībā ar tiesas izdevumu un ar lietas vešanu saistīto izdevumu atlīdzināšanu (Civilprocesa likuma 41. – 44. pants).

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums neesot atzīstams par samērīgu. To, ka darba devējam tiek uzlikts pienākums nodrošināt darbiniekam samaksu, uz kuru viņam nav tiesību, nevarot attaisnot ar darbinieka kā sociāli vājākās puses aizsardzību, kas esot valsts funkcija. Lai garantētu darbiniekam iztikas līdzekļus un nodrošinātu attiecīgā tiesiskā regulējuma atbilstību Satversmes 92. pantam, valstij vajadzējis paredzēt kompensācijas mehānismu, saskaņā ar kuru darba devējam tiktu atmaksāti tiesas sprieduma tūlītējas izpildīšanas ietvaros samaksātie naudas līdzekļi vai arī pats darbinieks saņemtu atlīdzinājumu no valsts. Tādējādi tiktu ievērotas pušu tiesības, turklāt tas notiktu darba devēju tiesības vismazāk aizskarošā veidā.

Apstrīdētā norma radot kaitējumu visai sabiedrībai, jo valstī tiekot leģitimēts tiesiskais regulējums, kas esot izdevīgs tikai vienai sabiedrības daļai, bet acīmredzami netaisnīgs pret otru sabiedrības daļu. Tas nevarot dot labumu demokrātiskai sabiedrībai un mazinot uzticību tiesai un valstij kopumā. Līdz ar to labums, ko gūst sabiedrība, neesot lielāks par nelabvēlīgajām sekām, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Turklāt Satversmes tiesa iepriekš par neatbilstošu Satversmes 92. pantam esot atzinusi tiesisko regulējumu, kas paredzēja apelācijas instances tiesas sprieduma izpildīšanu pirms kasācijas instances tiesas nolēmuma, un norādījusi, ka sprieduma izpildīšanas pagrieziens regulējums Civilprocesa likumā neparedz pietiekamas iespējas to nodrošināt ar atbilstošiem tiesiskiem līdzekļiem. Apstrīdētā norma vispār liedzot veikt sprieduma izpildīšanas pagriezienu un tādējādi vēl jo vairāk neatbilstot Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzēja sabiedrība ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” papildus iepriekš minētajam lūgusi atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu arī Satversmes 92. panta trešajam teikumam un spēkā neesošu no 2013. gada 19. decembra. Apstrīdētā norma negarantējot personai tiesības uz efektīvu tiesas nolēmumu un tādējādi liedzot iespēju saņemt aizskārumam atbilstošu atlīdzinājumu (gandarījumu).

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajai normai identisks regulējums esot bijis ietverts arī Latvijas Civilprocesa kodeksa 439. panta trešajā daļā.

Pieteikumu iesniedzējas nenoliedzot, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un tam ir leģitīms mērķis – nodrošināt darbinieka tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu darba samaksu un tādējādi iegūt sev iztiku.

Samērīguma pārbaudes ietvaros esot nepieciešams izvērtēt, vai apstrīdētā norma patiešām paredz Pieteikumu iesniedzēju norādīto personas pamattiesību ierobežojumu. Neesot pareizi vadīties vienīgi no tiesību normas vārdiskās jēgas. Ja norma tekstuāli izteikta neprecīzi, esot jāņem vērā tās pieņēmēja patiesā griba. Likumdevējs esot tiesīgs normā lietotajiem vārdiem piešķirt specifisku juridisko nozīmi, kas varot arī atšķirties no vispārējās prakses. Normā ietvertie jēdzieni esot jāiztulko tiesību piemērotājam, turklāt jāiztulko konstitūcijai atbilstošā veidā.

Apstrīdētās normas piemērošanas gaitā Senāts ar 2008. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-375/2008 veicis judikatūras maiņu, kas ietekmējusi apstrīdētās normas satura izpratni. Šajā spriedumā, iztulkojot apstrīdēto normu sistēmiski ar Darba likuma normām, esot secināts, ka darbiniekam izmaksātā atlīdzība par darba piespiedu kavējumu uzskatāma par darba samaksu. Senāts neesot apsvēris Satversmes normu piemērojamību jautājuma izlemšanā, kā arī neesot vērtējis iespējamo otras puses tiesību aizskārumu. Līdz judikatūras maiņai atlīdzība par darba piespiedu kavējumu neesot uzskatīta par darba samaksu Darba likuma 59. panta izpratnē un tādēļ apstrīdētā norma neesot attiecināta uz šiem gadījumiem. Tādējādi apstrīdētās normas piemērošana, veicot sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par atlīdzības par darba piespiedu kavējumu piedziņu, esot iespējama. Izskatāmajā lietā pēc būtības esot apstrīdēta nevis procesuālā norma kā tāda, bet gan tās piemērošanas prakse, kuras pārvērtēšana neesot Satversmes tiesas kompetencē.

Apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo skaidri nosakot, kādos gadījumos nav pieļaujams sprieduma izpildīšanas pagrieziens. Civilprocesa likuma normas neparedzot imperatīvu prasītāja aizsardzību, un regulējums par sprieduma izpildīšanas pagriezienu esot aplūkojams sistēmiski ar noteikumiem par sprieduma izpildīšanu nekavējoties. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 205. panta pirmo daļu esot nepieciešams lietas dalībnieka lūgums noteikt, ka spriedums izpildāms nekavējoties. Šāda lūguma izlemšanas sakarā tiesai saglabājoties rīcības brīvība. Atbilstoši Senāta praksei tiesības noteikt, ka spriedums izpildāms nekavējoties, esot izņēmums no likumā noteiktās vispārējās kārtības, ka spriedumi izpildāmi pēc to stāšanās likumīgā spēkā. Lemjot par minētajiem lietas dalībnieku lūgumiem, tiesai sava rīcības brīvība esot jāizmanto arī Satversmes un vispārējo tiesību principu ietvaros. Spriedumam daļā par tā izpildīšanu nekavējoties esot jāatbilst Civilprocesa likuma 193. panta piektajai daļai, un tiesai esot jākonstatē un rūpīgi jāizvērtē īpaši uz prasītāju attiecināmi apstākļi, kuru dēļ nepieciešama un pieļaujama sprieduma pilnīga vai daļēja izpildīšana nekavējoties.

Arī civillietās ar Pieteikumu iesniedzēju piedalīšanos tiesām vajadzējis izvērtēt prasītāju finansiālo stāvokli. Pieteikumu iesniedzējām esot bijušas tiesības iebilst pret otras puses lūgumu par sprieduma izpildīšanu nekavējoties un vērst uzmanību uz Senāta formulētajiem attiecīgā jautājuma izlemšanas kritērijiem. Tāpat Pieteikumu iesniedzējas esot varējušas izmantot Civilprocesa likuma 206. pantā noteiktās tiesības. Pirmās instances tiesas spriedumā lietā ar Pieteikuma iesniedzējas sabiedrības ar ierobežotu atbildību „RMB One” piedalīšanos neesot ietverta informācija par to, vai konkrētajā civillietā darba devējs izmantoja savas procesuālās tiesības paust viedokli par otras puses lūgumu. Attiecīgā procesuālā jautājuma izlemšanas pamatojums esot tik skops, ka vedinot apšaubīt tā atbilstību Senāta praksei. Satversmes tiesas procesa ietvaros neesot iespējams pārliecināties par to, vai civillietu izskatīšanas gaitā puses pienācīgi izmantojušas savas procesuālās tiesības.

Leģitīmo mērķi nevarot sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumīgās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Civilprocesa likums paredzot

sabalansētas iespējas abām pusēm, aktīvi izmantojot savas procesuālās tiesības, sniegt argumentus par sprieduma izpildīšanu nekavējoties.

Līdz Senāta judikatūras maiņai Civilprocesa likuma 205. un 635. panta piemērošana praksē neesot radījusi problēmas, jo, spriedumus izpildot nekavējoties, tikusi piedzīta darba samaksa par reāli veiktu darbu un tādējādi nodrošināts taisnīgs līdzsvars starp pušu, kā arī visas sabiedrības interesēm. Minētais jautājums esot apspriests arī Tieslietu ministrijas darba grupā Civilprocesa likuma grozījumu izstrādei, un izdarīts secinājums, ka apstrīdētās normas piemērošanas praksē konstatējamās problēmas ir risināmas nevis ar likuma grozījumiem, bet gan diskusijās par judikatūras maiņu. Izskatāmās lietas ietvaros būtu pārbaudāms, vai Senāta veiktā judikatūras maiņa bija pamatota un satversmīga.

Pieteikuma iesniedzēja sabiedrība ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” esot pārlieku plaši traktējusi Satversmes 92. panta trešā teikuma tvērumu, lai gan šis teikums esot veidots kā speciāla tiesību norma, akcentējot atsevišķu tiesību uz taisnīgu tiesu aspektu. Tiesības uz efektīvu sprieduma izpildi ietilpstot vispārējās tiesību uz taisnīgu tiesu garantijās. Arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksei neesot pieļaujama Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6.panta pirmās daļas tulkošana tādējādi, ka tā aptvertu prāvnieku procesuālās garantijas, bet neietvertu tiesas sprieduma izpildīšanas garantijas. Tiesības uz sprieduma izpildi esot neatņemama tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa. Visi jautājumi, kas attiecas uz tiesas spriedumu izpildīšanu, esot aplūkojami Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā, un to esot apstiprinājusi arī Satversmes tiesa. Līdz ar to izskatāmajā lietā esot vērtējama apstrīdētās normas atbilstība tikai šai Satversmes normai.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Jau 1938. gada Civilprocesa likums esot paredzējis sprieduma iepriekšēju izpildīšanu pēc prāvnieka lūguma, citastarp noteiktos darba strīdos. Likumā esot bijis noteikts, ka sprieduma iepriekšējā izpildīšana no darba tiesiskajām attiecībām izrietošos strīdos ir atkarīga no tiesneša, turklāt tiesnesis varējis pieprasīt nodrošinājumu no tās puses, kura iepriekšēju izpildīšanu lūdza.

Tiesībsargs kopumā pievienojas Pieteikumu iesniedzēju argumentiem, papildus norādot, ka Saeimas minēto leģitīmo mērķi varot attiecināt uz sprieduma izpildīšanu nekavējoties, taču ne uz Civilprocesa likuma 635. pantā noteikto regulējumu, kura mērķis esot ar sprieduma izpildīšanu aizskarto pušu tiesību aizsardzība. Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis neesot saskatāms. Tiesībsargs norāda, ka pat tad, ja apstrīdētā norma pieņemta minētā mērķa labad, tajā ietvertais ierobežojums demokrātiskā sabiedrībā neesot nepieciešams. Sprieduma izpildīšana nekavējoties lietās par darba samaksas piedziņu attiecoties uz civiltiesiska rakstura saistību izpildīšanu.

Tiesību aizsardzības mehānismam esot jānodrošina, ka pieļautie pārkāpumi tiks novērsti laikā, kamēr lieta tiek izskatīta pēc būtības, jo jebkurš kaitējums, kas nodarīts tiesvedības starpposmos vai tai noslēdzoties, varot kļūt neatgriezenisks, ja nav reālas iespējas to atlīdzināt, izņemot gadījumus, kad tiek celta prasība par kompensācijas piedziņu. Ilgstošā tiesvedībā lēmums par sprieduma izpildīšanu nekavējoties varot tikt pielīdzināts lietas izspriešanai pēc būtības, jo tā sekas, kas rodies atbildētājam sakarā ar piedziņas neiespējamību, varot būt neatgriezeniskas.

Lai gadījumos, kad tiesa ir pieļāvusi kļūdu lietas izspriešanā un noteikusi sprieduma izpildīšanu nekavējoties, atgūtu nepamatoti piedzīto darba samaksu no prasītāja, esot jāpierāda vai nu iesniegto dokumentu viltošanas, vai nepatiesu ziņu sniegšanas fakts vai arī pēc lietas izspriešanas visās instancēs jāvēršas tiesā ar jaunu prasību par zaudējumu piedziņu, kas prasīšot laiku un izdevumus. Neesot pieļaujams tas, ka tiesas kļūdas dēļ prāvnieks nespēj izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus esošās tiesvedības ietvaros un ir spiests uzsākt jaunu tiesvedību. Apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežojot aizskarto atbildētāja tiesību ātru un efektīvu aizsardzību.

No sociālās nepieciešamības viedokļa esot pamatota valsts vēlme aizsargāt darbinieku un nodrošināt viņam ātrāku darba samaksas saņemšanu darba attiecību pārtraukšanas gadījumā. Tomēr procesuālā kārtība šādā situācijā esot nepilnīga, jo darba strīda izskatīšanas ilgums civilprocesā neesot ierobežots. Faktiski samaksu darbinieks saņemšot tikai pēc pirmās instances tiesas sprieduma, turklāt ar nosacījumu, ka tiks noteikta sprieduma izpildīšana nekavējoties. Savukārt uzteikuma gadījumā darbinieks saskaņā ar spēkā esošo regulējumu deviņus mēnešus varot saņemt bezdarbnieka pabalstu, kura izmaksa tiekot uzsākta viena mēneša līdz trīs mēnešu laikā pēc bezdarbnieka statusa saņemšanas. Tādējādi darbinieks valsts sniegto finansiālo palīdzību bezdarba gadījumā saņemot ātrāk, nekā tiesas šobrīd spējot izskatīt darba strīdus un noteikt spriedumu izpildīšanu nekavējoties.

Ar atbilstošu atlīdzinājumu, uz ko var pretendēt persona, kuras tiesības ir aizskartas, esot jāsaprot ne tikai zaudējumu atlīdzināšana. Tas attiecoties arī uz efektīvu tiesas aizsardzību, kas sevī ietverot pirms tiesību aizskāruma rašanās brīža bijušā stāvokļa atjaunošanu.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, esot jāanalizē tās jēga un mērķis kopsakarā ar Civilprocesa likuma 205. pantā noteikto tiesisko regulējumu par nekavējoties izpildāmiem spriedumiem, ciktāl tas saistāms ar sprieduma izpildīšanas pagrieziena pieļaujamību lietās par darba samaksas piedziņu. Tāpat esot jāizvērtē no darba tiesībām izrietošie pamatprincipi un tiesību normās noteiktie pušu tiesību aizsardzības instrumenti.

Lai nodrošinātu pēc iespējas pilnvērtīgāku darbinieka tiesību un ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību pret iespējamu darba devēja patvaļu un prettiesisku rīcību, kā arī nodrošinātu darbinieka sociālo aizsardzību, Civilprocesa likumā esot iestrādātas vairākas tiesību normas – 43. panta pirmās daļas 1. punkts, 149. panta astotā daļa, 205. panta pirmā daļa un apstrīdētā norma, kurā ietvertais

darbinieka tiesisko interešu aizsardzības princips ir līdzīgs, piemēram, Darba likuma 78. panta pirmās daļas 1. punktā noteiktajam.

Tieslietu ministrija sniedz ar Saeimas argumentiem saskanīgu viedokli jautājumos par diskusijām pastāvīgajā darba grupā Civilprocesa likuma grozījumu izstrādei, sprieduma tūlītējas izpildīšanas raksturu, pušu procesuālo tiesību izmantošanas nozīmi, tiesas rīcības brīvību un pienākumu vērtēt lietas apstākļus, sniedzot motivētus apsvērumus par tiem. Tas lietās ar Pieteikumu iesniedzēju piedalīšanos neesot izdarīts pienācīgi. Tāpat arī Tieslietu ministrija norāda uz Senāta judikatūras maiņu darba samaksas jēdziena izpratnē un nepieciešamību apstrīdēto normu iztulkot pareizi.

Satversmes 92. panta trešajā teikumā garantētās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu esot vērtējamās tiesību uz taisnīgu tiesu kontekstā un tvērumā.

6. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam.

Izskatāmajā lietā esot nepieciešams izvērtēt divus aspektus – vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un vai pašreizējā tiesu prakse apstrīdētās normas piemērošanā ir pareiza. Apstrīdētā norma pati par sevi neesot pretrunā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu. Pieteikumu iesniedzēju minētās problēmas esot saistītas ar darba samaksas jēdziena izpratni kontekstā ar dažādajām to reglamentējošām normām un apstrīdētās normas piemērošanu praksē. Saeimas norādītie Senāta secinājumi esot pamatoti un pilnībā saskanot ar Darba likuma 59. pantā iekļauto definīciju. Tomēr atsevišķos gadījumos, jo īpaši citu tiesību normu kontekstā, darba samaksas jēdziens esot interpretējams atbilstoši konkrētiem lietas apstākļiem.

Būtiska nozīme esot tam, ka apstrīdētā norma stājusies spēkā 1999. gada 1. martā, savukārt Darba likums, kurā ietverta darba samaksas definīcija, stājies spēkā 2002. gada 1. jūnijā. Līdz ar to darba samaksas jēdziena izpratne apstrīdētās normas pieņemšanas brīdī varējusi atšķirties no Darba likumā dotās definīcijas, jo tolaik darba tiesiskās attiecības esot regulējis Latvijas Darba likumu kodekss, kurā ar darba samaksu saprasta atlīdzība par faktiski veiktu darbu vai atsevišķos

gadījumos par attaisnotas prombūtnes laiku, proti, darba alga, piemaksas un prēmijas.

Apstrīdētās normas mērķis esot atsevišķos gadījumos aizsargāt darbinieka intereses attiecībā uz darba samaksu, kas nodrošinot darbiniekam pienācīgus dzīves apstākļus. Normas mērķim neatbilstot tāda situācija, ka darbinieks iegūst finanšu līdzekļus, kas viņam atbilstoši taisnprātības apsvērumiem nepienākas. Darba likums nodrošinot taisnīgu risinājumu situācijās, kad darbinieks darbu neveic attaisnojošu iemeslu dēļ, un uzliekot darba devējam pienākumu maksāt darba samaksu par attiecīgo laiku, bet tas nebūtu attiecināms uz darba samaksu, kas faktiski ir nopelnīta, veicot darbu, kaut arī darba līguma uzteikums ir atzīts par spēkā esošu.

Darbinieka sociālo aizsardzību pēc darba devēja uzteikuma garantējot arī valstī izveidotā visaptverošā sociālās drošības sistēma. Tāpat arī sprieduma izpildīšana nekavējoties neesot imperatīva, un vispārējās jurisdikcijas tiesas varot vērtēt konkrētus apstākļus un konsekvences, kas var izrietēt no sprieduma izpildīšanas nekavējoties. Uz darba samaksas daļu, kas tiek maksāta par faktiski veiktu darbu, nebūtu attiecināms sprieduma izpildīšanas pagrieziens.

Izskatāmajā lietā neesot konstatējams nepamatots tiesību aizskārums, tādējādi esot izslēgta arī nepieciešamība apsvērt jautājumu par atbilstošas atlīdzības nodrošināšanu Satversmes 92. panta trešā teikuma izpratnē. Darba devēja interese esot atgūt bez tiesiska pamata samaksātos naudas līdzekļus, tādējādi papildu atlīdzinājuma noteikšana šajā gadījumā neesot nepieciešama.

7. Pieaicinātā persona – arodbiedrība „LATVIJAS BRĪVO ARODBIEDRĪBU SAVIENĪBA” – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam un trešajam teikumam.

Civilprocesa likumā ietvertais regulējums paredzot piemērotu kārtību, kas izslēdzot iespēju, ka patvaļīgi tiek noteikta sprieduma izpildīšana nekavējoties. Proti, šādam tiesību institūtam esot izņēmuma raksturs, un atbilstoši tiesu praksei darba samaksa varot tikt piedzīta nekavējoties tikai īpašos apstākļos un noteiktā apmērā, piemēram, lai apmierinātu darbinieka neatliekamākās vajadzības

(turpmāk – lai nodrošinātu darbiniekam nepieciešamos iztikas līdzekļus). Darbinieka tiesības civilprocesā esot īpaši aizsargājamās. Darbinieka pienākums esot, ceļot prasību tiesā, rīkoties labā ticībā. Ja tiesa, izvērtējot prasības pieteikumu un lietas materiālus, secina, ka ir pamats noteikt sprieduma izpildīšanu nekavējoties, tad darbiniekam esot tiesības paļauties uz to, ka piedzītā naudas summa ir iegūta tiesiski un viņš drīkst to izlietot.

Ja tiesas spriedums ir nepareizs un tomēr izpildīts nekavējoties, tad darbinieka rīcībā naudas līdzekļi esot nonākuši tiesas kļūdas, nevis viņa darbību rezultātā un līdz ar to prasījums pret darbinieku esot izslēgts negatīvu seku radīšanas aizlieguma dēļ. Lai nodrošinātu līdzsvaru starp darba devēja tiesībām atgūt nepamatoti piedzīto darba samaksu un darbinieka aizsardzības nepieciešamību, Civilprocesa likumā esot sabalansēti paredzēti gadījumi, kad lietās par darba samaksas piedziņu var veikt sprieduma izpildīšanas pagriezienu.

Apstrīdēto normu varot pilnveidot, paplašinot to apstākļu uzskaitījumu, kuros būtu pieļaujams sprieduma izpildīšanas pagrieziens, un tādējādi samazinot tiesas kļūdas ietekmi uz darba devēju, tomēr sprieduma izpildīšanas pagriezienu ierobežojums izskatāmajā jautājumā esot saglabājams.

Izskatāmajā lietā esot izvērtējams apstrīdētajā normā ietvertu vārdu „darba samaksa” saturs un tas, vai šo vārdu iztulkošana vispārējās jurisdikcijas tiesās nav bijusi pārāk plaša, proti, vai tie sevī ietver arī atlīdzību par darba piespiedu kavējuma laiku. Šā jēdziena nozīme gan Darba likuma normu ietvaros, gan arī citos normatīvajos aktos atšķiroties.

8. Pieaicinātā persona – biedrība „Latvijas Darba devēju konfederācija” – pilnībā pievienojas Pieteikumu iesniedzēju viedoklim.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Mg. iur. Martins Osis – norāda, ka Civilprocesa likuma 205. pantā regulētā spriedumu izpildīšana nekavējoties esot iespējama izsmeļoši uzskaitītu lietu kategorijās pēc lietas dalībnieka motivēta lūguma, ja tiesa šādu lūgumu apmierinājusi. Minētais institūts Latvijas civilprocesuālajā regulējumā

neesot jauns, un tā analīzei varot tikt izmantoti Latvijas starpkaru posma tiesu prakses materiāli un tiesību zinātnes atziņas.

Vispār civilprocesuālais regulējums paredzot tikai spēkā stājušos tiesas spriedumu izpildīšanu, bet regulējums par sprieduma izpildīšanu nekavējoties esot izņēmums. Civilprocesa likuma 205. pantā esot ietvertas trīs tādu gadījumu grupas, kuros pieļaujama spriedumu izpildīšana nekavējoties, un katrai no šīm grupām esot specifiskas iezīmes. Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punkta noteikumi esot vērsti uz mazāk aizsargātas personas nodrošināšanu ar nepieciešamiem iztikas līdzekļiem jau tiesvedības laikā, taču nenosakot nekādu mehānismu, kas paredzētu atbildētāja nodrošināšanu pret iespējamem zaudējumiem vai samazinātu risku, ka atbildētājs var neatgūt samaksāto (izpildīto) gadījumā, ja spēkā stājas atbildētājam labvēlīgs spriedums vai tiek pieņemts nolēmums, kas paredz atbildētājam labvēlīgu tiesvedības iznākumu.

Noteikšana, ka spriedums izpildāms nekavējoties, esot pamatojama ar darbiniekam nepieciešamo iztikas līdzekļu nodrošināšanu un nozīmējot, ka viņam attiecīgajā situācijā šādu līdzekļu nav. Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punkta noteikumu saturs esot atkāpe no procesuālās līdztiesības principa.

Apstrīdētā norma esot izņēmums no vispārīgajiem noteikumiem par sprieduma izpildīšanas pagriezienu. Ar šādu regulējumu atbildētāja tiesības uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu esot padarītas atkarīgas no varbūtības, proti, prasītāja negodprātīgas (nelikumīgas) rīcības. Tā kā tiesības uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu esot patstāvīgas atbildētāja tiesības, kas nedrīkstot būt atkarīgas no varbūtības vai prasītāja gribas, apstrīdētā norma esot pretrunā ar civilprocesa mērķi un atbildētāja tiesības uz taisnīgu tiesu padarot iluzoras.

Secinājumu daļa

10. Civilprocesa likuma 635. panta sestā daļa regulē sprieduma izpildīšanas pagriezienu pieļaujamību triju kategoriju lietās, proti, lietās par uzturlīdzekļu piedziņu, darba samaksas piedziņu un zaudējumu piedziņu sakarā ar

personiskiem aizskārumiem, kuru rezultātā radies sakropļojums vai cits veselības bojājums vai iestājusies personas nāve.

Pieteikumu iesniedzēju prasījums attiecas uz situāciju, kad tiesa saskaņā ar Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punktu noteikusi, ka spriedums par darba samaksas piedziņu, kas nav stājies spēkā, izpildāms nekavējoties. Šādos apstākļos apstrīdētā norma aizliedz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu, ja vien atceltais spriedums nav pamatots uz prasītāja (darbinieka) sniegtām nepatiesām ziņām vai uz viņa iesniegtiem viltotiem dokumentiem.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērtēs Civilprocesa likuma 635. panta sestās daļas, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu, atbilstību Satversmes 92. pantam.

11. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. pantā lietotais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 9.3. punktu*).

Šajā tiesību normā ietvertais jēdziens „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process nozīmē valsts pienākumu paredzēt garantijas tiesiskuma un taisnīguma principu ievērošanai lietu izspriešanā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-02-0106 11.1. punktu*). Atbilstoši šiem principiem valstij ir pienākums izveidot juridisku mehānismu, ar kura palīdzību ikviena persona, kuras tiesības ir prettiesiski aizskartas vai pārkāptas, spētu panākt savu tiesību efektīvu aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 7. punktu*).

Tiesvedības mērķis ir galīgi atrisināt civiltiesisku strīdu starp tiesību subjektiem un atjaunot aizskartās tiesības. Ar tiesas spriedumu ir saprotams tiesas gala slēdziens lietā, tas ir, lietas rezultāts (*sk.: Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 17., 426. un 427. lpp.*). Tiesvedības mērķi ir iespējams sasniegt, ja ir nodrošināta tiesas nolēmuma izpilde. Līdz ar to Satversmes tiesa atzīst, ka taisnīgas tiesas jēdzienā ietilpstošā personas tiesību efektīva aizsardzība nav iedomājama bez spēkā esošu nolēmumu izpildīšanas garantijām.

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 8.1. punktu*). Satversmes tiesa jau iepriekš Satversmes 92. pantu ir interpretējusi kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 7.1. punktu un 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 7. punktu*). Līdz ar to ECT nolēmumos ietvertie secinājumi par tiesībām uz taisnīgu tiesu ir izmantojami Satversmes 92. panta pirmā teikuma satura noskaidrošanai.

Konvencijas 6. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu [...] pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, ar likumu noteiktā tiesā.”

ECT norādījusi, ka taisnīgas tiesas jēdziens ietver tiesības prasīt, lai valsts nodrošina tiesas sprieduma efektīvu izpildīšanu (*sk., piemēram, ECT 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā „Pini and Others v. Romania”, pieteikumi Nr. 78028/01 un 78030/01, 174. – 189. punktu un 2003. gada 24. jūlija sprieduma lietā „Ryabykh v. Russia”, pieteikums Nr. 52854/99, 54. – 56. punktu*). ECT arī ir uzsvērusi, ka Konvencijas 6. pantā garantētās tiesības būtu iluzoras, ja spēkā esošs tiesas nolēmums, kas nav pārsūdzams, nebūtu izpildāms un tas savukārt radītu negatīvas sekas vienam no lietas dalībniekiem. Līdz ar to tiesas sprieduma izpilde ir tiesību uz taisnīgu tiesu neatņemama sastāvdaļa (*sk. ECT 2002. gada 7. maija sprieduma lietā „Burdov v. Russia”, pieteikums Nr. 59498/00,*

34. punktu un 2014. gada 4. novembra lēmuma lietā „Popov and others v. Russia”, pieteikums Nr. 20347/09, 17. punktu).

Ņemot vērā minēto, Satversmes 92. panta pirmais teikums ir jātulko tādējādi, ka tas ietver tiesas sprieduma efektīvas izpildīšanas garantijas, jo bez tām pārējie taisnīgas tiesvedības principi zaudē savu jēgu.

Līdz ar to no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums nodrošināt tiesību efektīvu aizsardzību, citastarp tiesas nolēmuma izpildīšanu.

12. Satversmes 92. panta trešais teikums nosaka: „Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.”

Pieteikuma iesniedzēja sabiedrība ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” norāda, ka Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteiktās tiesības ietver arī tiesības uz efektīvu tiesas nolēmumu.

Savukārt Saeima uzskata, ka sabiedrība ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” ir pārāk plaši interpretējusi Satversmes 92. panta trešo teikumu. Proti, minētā norma salīdzinājumā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu esot uzskatāma par speciālo tiesību normu, kurā ietvertas vien atsevišķas tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas.

Satversmes 92. panta trešajā teikumā ir konkretizēts īpašs tiesību uz taisnīgu tiesu aspekts, nosakot, ka viens no tiesas pamatuzdevumiem ir piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu par nepamatotu tiesību aizskārums. Jēdziens „atbilstīgs atlīdzinājums” visupirms ir interpretējams kā jebkurš taisnīgs tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas konkrētajā tiesiskajā situācijā ir samērojams ar personas tiesību aizskārums un aptver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā kaitējuma kompensēšanu. Šī norma ietver vispārēju garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tad indivīdam ir tiesības uz atlīdzību. Satversmes 92. panta trešajam teikumam atbilstošs ir tikai tāds atlīdzinājums, kas vienlaikus ir arī efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis (sk. *Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 6. un*

7. punktu un 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 22. punktu).

Ievērojot izskatāmās lietas faktiskos apstākļus, apstrīdētā norma visupirms vērtējama Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā. Ja šajā Satversmes normā ietverto pamattiesību pārkāpums netiks konstatēts, Satversmes tiesai būs jāpārbauda, vai apstrīdētā norma var radīt Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteikto pamattiesību aizskārumu. Savukārt tad, ja Satversmes tiesa secinās, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, izvērtēt atbilstību šā panta trešajam teikumam vairs nebūs nepieciešams.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

13. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma neparedz Pieteikumu iesniedzēju norādīto pamattiesību ierobežojumu un vispārējās jurisdikcijas tiesas šo normu netulkojot atbilstoši Satversmei. Tādējādi Pieteikumu iesniedzējas būtībā lūdzot izvērtēt apstrīdētās normas piemērošanas praksi, bet tās pārvērtēšana neesot Satversmes tiesas kompetencē.

Lietas dalībnieku un pieaicināto personu viedoklis par tiesību normu saturu pats par sevi nav izšķirošs attiecīgās normas tiesisko seku noskaidrošanā. Tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-03-0106 24.5. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 20.2.2. punktu*). Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesai apstrīdētās normas saturs ir jāanalizē kopsakarā ar Darba likuma normām un Senāta judikatūru.

Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai apstrīdētā norma ietver Satversmē noteikto pamattiesību ierobežojumu. Lai noteiktu, vai ir pamats izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, nepieciešams izsecināt tās patieso jēgu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-25-03 6. punktu un 2010. gada 20. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-14-01 7. punktu*).

13.1. Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais jēdziens „darba samaksa” tiesu praksē tiek iztulkots nepareizi, jo atlīdzība par darba piespiedu kavējumu neesot uzskatāma par darba samaksu Darba likuma 59. panta izpratnē.

Izskatāmajā lietā nozīme ir jautājumam, vai apstrīdētā norma attiecas uz lietām par atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu, proti, vai minētā atlīdzība ietilpst apstrīdētajā normā lietotajā jēdzienā „darba samaksa”.

Darba likuma 59. pants nosaka: „Darba samaksa ir darbiniekam regulāri izmaksājamā samaksa par darbu, kura ietver darba algu un normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, kā arī prēmijas un jebkura cita veida atlīdzību saistībā ar darbu.” Senāts 2008. gada 29. oktobrī ir secinājis, ka agrāk izteiktu Senāta viedokli par jēdzienu „atlīdzība par darbu” nevar atzīt par pareizu, jo šis jēdziens tulkots sašaurināti. No Darba likuma 59. pantā noteiktajiem samaksas veidiem izrietot, ka vienīgi darba alga un piemaksas pie darba algas ir atlīdzība par darbu, kuras regulāru izmaksāšanu likumdevējs ir noteicis imperatīvi. Izmaksu regularitāte neattiecoties uz prēmijām un cita veida atlīdzību. Darba likums paredzot atlīdzību ne tikai par darbu, kuru darbinieks ir izpildījis, bet, piemēram, arī gadījumos, kad darbinieks neveic darbu attaisnojošu iemeslu dēļ (73. pants), ja darba devējs darbinieku nenodarbina vai arī neveic darbinieka izpildījuma pieņemšanai nepieciešamās darbības (74.pants). Līdz ar to atlīdzību par darbu likums esot noteicis arī īpaši paredzētos gadījumos, kad darbinieks nav strādājis, tāpēc Darba likuma 126. pantā noteiktā atlīdzība par darba piespiedu kavējuma laiku vai mazāk apmaksāta darba veikšanu ietilpstot Darba likuma 59. panta normas sastāvā, proti, darba samaksa ir arī jebkura cita veida atlīdzība saistībā ar darbu (*sk. Senāta 2008. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. SKC-375/2008 8.4. punktu*).

Savukārt 2009. gada 14. oktobrī Senāts akcentēja, ka attiecībā uz minētā jēdziena izpratni judikatūra ir mainīta. Papildus tam Senāts secināja, ka šāds viedoklis atbilst Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) judikatūrai, saskaņā ar kuru darba samaksas jēdzienā ietilpst jebkura atlīdzība par darbu vai saistībā ar darbu, izņemot vienīgi valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas (*sk. Senāta 2009. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. SKC-899/2009 10.2. punktu*). EST

norādījusi, ka kompensācija par prettiesisku atlaišanu ir uzskatāma par darba samaksu [sk. *EST (toreiz – Eiropas Kopienu Tiesa) 1999. gada 9. februāra sprieduma lietā C-167/97 „Regina v. Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez” 28. punktu].*

Satversmes tiesa ievēro apsvērumus par to, ka darba samaksa ir jebkura tāda ar darbu saistīta atlīdzība, uz kuru darbiniekam ir tiesības, citastarp arī atlīdzība sakarā ar to, ka darbiniekam tika nepamatoti liegta pienākumu veikšana. Tādējādi Civilprocesa likuma normās ietvertais jēdziens „darba samaksa” ir interpretējams kopsakarā ar Darba likuma normām un šā jēdziena saturs saskan ar Senāta judikatūras ietvaros veikto iztulkojumu.

Līdz ar to apstrīdētā norma citastarp attiecas uz civillietām, kurās noteikts, ka spriedums par atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu izpildāms nekavējoties.

13.2. Saeima arī uzskata, ka vispārējās jurisdikcijas tiesām, Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas kārtībā izskatot darbinieka lūgumu par sprieduma izpildīšanu nekavējoties, citastarp esot pienācīgi jāizvērtē darbinieka finansiālais stāvoklis. Spriedums esot izpildāms tikai tādā noteiktā tā daļā, kas nodrošinātu darbiniekam nepieciešamos iztikas līdzekļus.

Civilprocesa likuma 204. pants nosaka: „Spriedumu izpilda pēc tā stāšanās likumīgā spēkā, izņemot gadījumus, kad spriedums izpildāms nekavējoties.” Minētā tiesību norma atsevišķi izceļ izpildāmību kā tāda tiesas sprieduma īpašību, kurš ir stājies likumīgā spēkā. Pateicoties šai īpašībai, puse, kuras labā taisīts spriedums, var panākt savu apstrīdēto vai aizskarto tiesību un likumīgo interešu reālu aizsardzību un īstenošanu dzīvē [sk.: *Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1. – 28. nodaļa). Torgāns K. (zin. red.) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 443. lpp.].*

Savukārt Civilprocesa likuma 205. pantā ir ietverti noteikumi par spēkā nestājušos spriedumu izpildīšanu nekavējoties. Tas ir izņēmums no vispārējā noteikuma, ka izpildāmi ir tikai spēkā stājušies spriedumi. Atbilstoši šajā pantā ietvertajam regulējumam tiesa pēc lietas dalībnieka lūguma var noteikt, ka spriedums izpildāms nekavējoties pilnīgi vai noteiktā tā daļā.

Satversmes tiesa piekrīt Saeimas argumentiem, ka Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punktā un apstrīdētajā normā ietvertais regulējums ir vērsts vienīgi uz to, lai nodrošinātu darbiniekam nepieciešamos iztikas līdzekļus. Kā norādījis Senāts, atbilstoši Civilprocesa likuma 205. panta pirmajai daļai tiesa lūgumu par sprieduma izpildīšanu nekavējoties var vispār noraidīt, ņemot vērā konkrētos apstākļus un darbinieka tiesības un ar likumu aizsargājamās intereses. Tiesai ir tiesības lūgumu apmierināt arī daļā – tas nozīmē, ka sprieduma par vidējās izpeļņas piedziņu sakarā ar darba piespiedu kavējumu izpildīšanu nekavējoties var attiecināt uz noteiktas naudas summas piedziņu, lai nodrošinātu darbiniekam nepieciešamos iztikas līdzekļus (*sk. Senāta 2011. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. SKC-980/2011 21. punktu*). Kā liecina tiesu prakse, pirmās instances tiesas izvērtē apstākļus, kuru dēļ varētu būt nepieciešama un pieļaujama sprieduma izpilde nekavējoties (*sk., piemēram, Aizkraukles rajona tiesas 2014. gada 25. novembra spriedumu lietā Nr. C07064914 un Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 30. oktobra spriedumu lietā Nr. C31513912*).

Civilprocesa likuma 634. pantā (sprieduma izpildīšanas pagrieziena) ietverts civilprocesuāls princips, atbilstoši kuram gadījumā, kad izpildītu spriedumu atceļ un pēc lietas jaunas izskatīšanas taisa spriedumu par prasības noraidīšanu vai pieņem lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā vai par lietas atstāšanu bez izskatīšanas, atbildētājam tiek atdots atpakaļ viss, kas no viņa piedzīts prasītāja labā pēc atceltā sprieduma. Šajā tiesību normā ir nostiprināta kārtība, kas nepieciešama, lai atbildētājam būtu nodrošināta iespēja efektīvi īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu, proti, panākt tāda mantiskā stāvokļa atjaunošanu, kāds tam bija, pirms tika nekavējoties izpildīts spēkā nestāties spriedums.

Turpretim apstrīdētajā normā ir ietverts izņēmums no šīs kārtības. Tas paredz sprieduma izpildīšanas pagriezienu lietās par darba samaksas piedziņu tikai divos gadījumos – ja atceltais spriedums pamatots uz prasītāja sniegtām nepatiesām ziņām vai uz viņa iesniegtiem viltotiem dokumentiem. Tādējādi apstrīdētā norma ietver arī sevišķu regulējumu, kas saistīts ar nelabvēlīgām sekām

tam tiesību subjektam, kurš minētās darbības veicis. Proti, sprieduma izpildīšanas pagrieziena pieļaujamība ir atkarīga no tā, vai prasītājs rīkojies negodprātīgi (nelikumīgi). Nekādi citi iespējami sprieduma izpildīšanas pagrieziena gadījumi lietās par darba samaksas piedziņu nav paredzēti.

Saskaņā ar Senāta judikatūru apstrīdētā norma ir tulkojama atbilstoši tās vārdiskajai jēgai, proti, ja atceltais tiesas spriedums nav pamatots uz prasītāja sniegtām nepatiesām ziņām vai iesniegtiem viltotiem dokumentiem, tad sprieduma izpildīšanas pagrieziens nav pieļaujams (*sk. Senāta 2008. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. SKC-375/2008 8.4. punktu un 2009. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr. SKC-899/2009 10.2. punktu*).

Turklāt ar apstrīdēto normu darba devējam ir liegta iespēja atprasīt no darbinieka ar atcelto tiesas spriedumu piedzīto darba samaksu, arī ceļot jaunu prasību, pamatojoties uz vispārīgiem Civillikuma noteikumiem par atprasījumu netaisnas iedzīvošanās dēļ, jo vispārējo tiesību normu var piemērot tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma (*sk. Senāta 2013. gada 31. maija sprieduma lietā Nr. SKC-1491/2013 8. punktu*).

Tāpat gadījumā, kad nekavējoties izpildīts spēkā nestājies tiesas spriedums nav pamatots uz prasītāja sniegtām nepatiesām ziņām vai iesniegtiem viltotiem dokumentiem, atbildētājam ir liegta iespēja atgūt naudas līdzekļus, kas samaksāti šā sprieduma izpildīšanas ietvaros, pat tad, ja tiesvedības iznākums ir atbildētājam labvēlīgs.

Apstrīdētā norma ļauj prasītājam paturēt naudas līdzekļus, uz kuriem tam nav tiesību. Šajā sakarā par nepamatotu atzīstams Saeimas norādījums, ka pamattiesību ierobežojumu novēršot Civilprocesa likumā noteiktās iespējas spriedumu nekavējoties izpildīt tikai noteiktā daļā. Satversmes tiesa norāda, ka arī daļēja naudas līdzekļu piedziņa apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā var kļūt neatgriezeniska, pilnībā liedzot atbildētājam atgūt šos naudas līdzekļus.

Turklāt apstrīdētā norma attiecas arī uz darba devēja interesi saņemt atpakaļ ar nekavējoties izpildītu tiesas spriedumu piedzītos naudas līdzekļus civillietās, kurās ir strīds par atalgojuma apmēra atbilstību veiktajam darbam. Līdz ar to nav pamatoti Saeimas argumenti tam, ka apstrīdētās normas

piemērošana vienīgi tādēļ, lai piedzītu samaksu par izpildītu darbu, nerada personas pamattiesību ierobežojumu.

13.3. Tiesas spriedums vispirmām kārtām pēc būtības izšķir strīdīgās prāvnieku materiālo tiesību attiecības. Prasītāja pretenzija pret atbildētāju ir materiāltiesisks prasījums, kuru citastarp ir iespējams apmierināt tiesas ceļā ar izpildīšanu (*sk.: Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 286., 426. un 427. lpp.*). Tādējādi tiesas sprieduma izpildīšana visupirms ir vērsta uz to, lai katra puse var baudīt tās materiālās tiesības, kuras ir atzītas ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu.

Saskaņā ar Darba likuma 124. panta otro daļu darba devēja uzteikuma atzīšana par spēkā neesošu ir pamats darbinieka atjaunošanai darbā, savukārt atjaunošana darbā saskaņā ar šā likuma 126. panta pirmo daļu ir pamats atlīdzības par visu darba piespiedu kavējuma laiku piedziņai. Tiesības saņemt samaksu par darba piespiedu kavējumu prasītājam rodas no brīža, kad tiesa viņu atjaunojusi darbā (*sk. Senāta 2003. gada 5. novembra spriedumu lietā Nr. SKC-525*). Līdz ar to prasījums par atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu ir tiešā veidā atkarīgs no darbinieka prasījuma par uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu un atjaunošanu darbā. Spriedums, ar kuru tiek noraidīts prasījums par uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu, visos gadījumos nozīmē, ka tiek noraidīts arī šim prasījumam pakārtotais prasījums par atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu.

Apelācijas instances tiesas spriedums, ar kuru tiek atcelts prasītājam labvēlīgais un nekavējoties izpildītais pirmās instances tiesas spriedums, vai tās tiesas spriedums, kura sākotnēji apmierināto prasību skata no jauna, vienlaikus pēc būtības izšķir gan prasījumu par uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu, gan arī prasījumu par atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu.

Spriedumus, ar kuriem prasība ir noraidīta, parasti nav nepieciešams izpildīt. Tomēr gadījumos, kad pirmās instances tiesas spriedums ir izpildīts nekavējoties, pušu agrākā mantiskā stāvokļa atjaunošana atbilstoši apelācijas tiesas spriedumā noteiktajam ir iespējama, piemērojot sprieduma izpildīšanas pagriezieni. Apstrīdētā norma liedz izpildīt šādus atbildētājam labvēlīgus galīgos

tiesas spriedumus, ar kuriem lieta ir izšķirta pēc būtības, un tādējādi liedz atgūt bez tiesiska pamata prasītājam samaksātos naudas līdzekļus.

Līdz ar to apstrīdētā norma ierobežo Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteiktās atbildētāja tiesības uz tiesas sprieduma efektīvu izpildi.

14. Tiesības uz taisnīgu tiesu var ierobežot, bet ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punktu*).

15. Apstrīdētā norma ir ietverta Civilprocesa likumā. Lietā nav strīda par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā.

Līdz ar to no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

16. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ja ir noteikti tiesību ierobežojumi, tad pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 1. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-06-01 12. punktu un 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 18. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir nodrošināt citu cilvēku, proti, darbinieku, tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu darba samaksu.

Var piekrist Saeimas viedoklim par apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, ciktāl tas attiecas uz darbinieka tiesību

aizsardzību. Tomēr izskatāmās lietas pamatjautājums nav saistīts ar tiesībām saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu. Tieši pretēji – no apstrīdētās normas izriet, ka darbinieks var paturēt tādas naudas līdzekļus, kuri viņam par labu ir piedzīti ar atceltu tiesas spriedumu un kurus viņš nav nopelnījis ar paša veikto darbu. Atbilstoši nolēmumam, kas stāties spēkā, darbiniekam konkrētajā situācijā nav tiesību saņemt ar izpildīto, bet atcelto tiesas spriedumu piedzītos līdzekļus.

Apstrīdētajā normā noteiktais izņēmums attiecas uz darbiniekiem. Šādas personas tiek uzskatītas par sociāli vājākām un tādām, kam papildus nepieciešama īpaša tiesiska aizsardzība. No darba tiesisko attiecību regulējuma izriet, ka viena no pusēm – darbinieks – atrodas ekonomiskajā ziņā vājākā pozīcijā iepretim otrai pusei – darba devējam (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 15. punktu*). Darba samaksa ir uzskatāma par darbinieka galveno ienākumu avotu, un ar apstrīdēto normu tiek īpaši aizsargātas darbinieka tiesības izlietot no darba devēja piedzītos naudas līdzekļus savām vajadzībām.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – Satversmes 116. pantā minēto citu cilvēku, proti, darbinieku, tiesību aizsardzība.

Līdz ar to apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība.

17. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka, konstatējot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, nepieciešams izvērtēt šā ierobežojuma atbilstību samērīguma principam un tādējādi noskaidrot:

pirmkārt, vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, t.i., vai ar apstrīdēto normu var sasniegt ierobežojuma leģitīmo mērķi;

otrkārt, vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

treškārt, vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, t.i., vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 12. punktu*).

18. Atbilstoši apstrīdētajai normai darbinieks, ja vien viņš tiesai nav sniedzis nepatiesas ziņas vai iesniedzis viltotus dokumentus, var neatmaksāt viņam par labu ar nekavējoties izpildītu tiesas spriedumu piedzītos nepieciešamos iztikas līdzekļus. Turklāt Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punkts un Darba likuma 127. panta pirmā daļa paredz iespēju šādus līdzekļus saņemt pēc iespējas ātrāk, proti, tiklīdz ir pieņemts spriedums par darba samaksas (tostarp vidējās izpeļņas par visu darba piespiedu kavējuma laiku) piedziņu. Tādējādi apstrīdētā norma gādā par darbinieka tiesību aizsardzību.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai.

19. Apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī citādi, Satversmes tiesa uzsver, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 20.2. punktu*).

Vienlaikus Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 15. punktu*).

19.1. Pieteikumu iesniedzējas norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšana varētu būt iespējama, izveidojot darbiniekam nepieciešamo iztikas līdzekļu kompensācijas mehānismu vai atbildētāja izmaksu kompensācijas mehānismu. Tomēr šādā gadījumā valstij būtu jārada jauna, bezdarba gadījumam paredzēta sociālās apdrošināšanas kārtība vai jāpārskata jau esošo funkciju īstenošana.

Satversmes tiesa jau vairākkārt norādījusi: ja kāds iespējamais alternatīvais līdzeklis noved pie salīdzinoši liela darba apjoma pieauguma valsts institūcijām, tad nav iespējams apgalvot, ka šāds regulējums sasniegtu leģitīmo mērķi tieši tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 18.3.2. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28. punktu*).

19.2. Personu sociālā aizsardzība ir valsts funkcija, tādējādi darbinieka sociālo aizsardzību pēc darba devēja uzteikuma garantē arī valsts izveidotā sociālās drošības sistēma, kas ietver gan valsts obligātās sociālās apdrošināšanas pakalpojumus, gan sociālo palīdzību (*sk. Labklājības ministrijas viedokli lietas materiālu 160. lpp.*).

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 17. punktam tiesības saņemt sociālo palīdzību attiecas uz situāciju, kad personām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai. Teorētiski pastāvoša iespēja personai lūgt sociālo palīdzību nav uzskatāma par saudzējošāku līdzekli, ar kuru leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē (*sal.: Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 30.2.2. punkts*).

Atbilstoši Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likuma, likuma „Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam” un Ministru kabineta 2008.gada 21.oktobra noteikumu Nr.866 „Vidējās apdrošināšanas iemaksu algas aprēķināšanas kārtība bezdarbnieka pabalsta apmēra noteikšanai un bezdarbnieka pabalsta un apbedīšanas pabalsta piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtība” regulējumam personai, kura ieguvusi bezdarbnieka statusu un kurai ir piešķirts bezdarbnieka pabalsts, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra pabalstu izmaksā pat tad, ja tajā laikā notiek tiesvedība par darba tiesisko attiecību atjaunošanu.

Tomēr pašreiz atbilstoši likuma „Par apdrošināšanu bezdarba gadījumam” 5. pantam tiesības uz bezdarbnieka pabalstu nevar iegūt visi atlaistie darbinieki. Tiesības uz bezdarbnieka pabalstu persona var iegūt, ja tai ir piešķirts bezdarbnieka statuss, tās kopējais apdrošināšanas (darba) stāžs ir ne mazāks par vienu gadu un par to ir veiktas obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba gadījumam ne mazāk kā deviņus mēnešus pēdējo 12 mēnešu periodā pirms bezdarbnieka statusa iegūšanas dienas. Tātad atlaistais darbinieks nevar iegūt tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, ja šīs likuma prasības nav izpildītas.

Līdz ar to pašreiz valsts izveidotā sociālās apdrošināšanas sistēma, kas paredzēta bezdarba gadījumam, neparedz ikvienai personai tādus līdzekļus, ar kuriem apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

20. Izvērtējot apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārliecinās par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Likumdevēja uzdevums ir samērīgi līdzsvarot tiesvedības procesā iesaistīto personu tiesības. Tādēļ Satversmes tiesai ir jānoskaidro, kurām tiesībām izskatāmajā lietā piešķirama lielāka nozīme: darbinieka tiesībām paturēt vai darba devēja tiesībām atgūt ar atcelto tiesas spriedumu piedzītos naudas līdzekļus.

20.1. No taisnīgas tiesas jēdziena izrietošais procesuālās līdztiesības princips noteic, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām, proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki. Tomēr atsevišķos gadījumos (vai atsevišķu kategoriju lietās) procesuālās līdztiesības princips neliedz vienam procesa dalībniekam piešķirt

Satversmei atbilstošas papildu tiesības, kas tam garantētu efektīvu procesuālo aizsardzību.

20.2. Darbinieks ir tāda persona, kurai nepieciešama īpaša tiesiska aizsardzība. Šā iemesla dēļ likumdevējs tiesību aktos, kas regulē tiesvedību lietās par darba strīdiem, darbiniekam paredzējis virkni dažāda rakstura īpašu procesuālu garantiju.

Tā saskaņā ar Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 1. punktu darbinieks ir atbrīvots no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos prasībās par darba samaksas piedziņu un citiem darbinieka prasījumiem, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām vai ir ar tām saistīti. Ar Darba likuma 125. pantu darbinieks ir atbrīvots no pierādīšanas pienākuma, uzliekot darba devējam pienākumu pierādīt, ka darba līguma uzteikums ir tiesiski pamatots un atbilst noteiktajai darba līguma uzteikšanas kārtībai. Atbilstoši Darba likuma 127. panta pirmajai daļai un Civilprocesa likuma 205. panta pirmās daļas 2. punktam tiesa pēc darbinieka lūguma var noteikt, ka spriedums par darba samaksas un vidējās izpeļņas par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu ir izpildāms nekavējoties. Tāpat arī Maksātspējas likumā un citos tiesību aktos darbiniekam ir noteiktas īpašas tiesības.

20.3. Satversmes tiesa norāda, ka šādas papildu tiesības atbilstoši to jēgai procesa dalībniekiem ir piešķiramas, lai panāktu taisnīgu tiesvedības procesa rezultātu. Kā jau tika minēts iepriekš, tiesvedības process pēc sava rakstura ir vērsts uz tiesību subjektu civiltiesiska strīda pilnīgu atrisinājumu, tas ir, galīgā tiesas nolēmuma pieņemšanu un izpildīšanu. Brīdī, kad šāds tiesas nolēmums ir pieņemts, tam ir jābūt izpildāmam.

Līdzīgi ir veidots Civilprocesa likuma 41. – 44. panta regulējums, proti, ja darbinieka, kurš saskaņā ar likumu ir atbrīvots no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, prasība tiek noraidīta, no viņa atbildētāja labā ir piedzenami atbildētāja samaksātie tiesas izdevumi un ar lietas vešanu saistītie izdevumi.

20.4. Iepretim šā sprieduma 20.2. punktā norādītajām darbiniekam piešķirtajām procesuālajām garantijām darba devēja tiesības uz sprieduma izpildīšanas pagriezieni (tiesības atgūt no darbinieka tos naudas līdzekļus, uz

kuriem darbiniekam nav tiesību) ir atkarīgas vienīgi no tādiem apstākļiem, kurus darba devējs nevar ietekmēt, proti, no tā, vai darbinieks ir sniedzis tiesai nepatiesas ziņas vai iesniedzis viltotus dokumentus. Ņemot vērā minēto, varētu būt tā, ka nekavējoties izpildīta sprieduma pārsūdzēšanai attiecībā uz naudas līdzekļu atgūšanu vairs nav nozīmes, un tas nenodrošinātu lietā iesaistīto personu tiesību aizsardzību.

Civilprocesa likums neparedz procesuālu mehānismu, kas darba strīdos samazinātu darba devēja risku, ka tas var neatgūt ar nekavējoties izpildītu tiesas spriedumu piedzīto, un apstrīdētā norma liedz atbildētājam celt jaunu prasību, pamatojoties uz Civillikuma normām par atprasījumu netaisnas iedzīvošanās dēļ. Šo iemeslu dēļ atbildētāja tiesības sprieduma izpildīšanas pagrieziena rezultātā atgūt ar nekavējoties izpildītu spriedumu bez tiesiska pamata piedzītos naudas līdzekļus ir ierobežotas tiktāl, ka var uzskatīt, ka šīs tiesības ir atņemtas pēc būtības. Šādā situācijā citas atbildētājam Civilprocesa likumā nodrošinātās taisnīgas tiesas garantijas ir uzskatāmas par neefektīvām, jo faktiski atbildētājs nevar panākt sev labvēlīga taisnīga sprieduma izpildīšanu.

Ņemot vērā minēto, apstrīdētā norma pēc būtības liedz darba devējam tā tiesību efektīvu aizsardzību un tātad arī nelīdzsvaro no taisnīgas tiesas jēdziena izrietošās tiesības uz sprieduma efektīvu izpildi, no vienas puses, un darbinieka tiesību saņemt nepieciešamos iztikas līdzekļus aizsardzību, no otras puses.

Civilprocesa mērķis ir aizskarto tiesību atjaunošana un taisnīga tiesas sprieduma pieņemšana, un tas atbilst visas sabiedrības interesēm. Savukārt apstrīdētajā normā ietvertais regulējums nenovērš nepamatota sprieduma sekas.

Tādējādi labums, ko konkrētajā situācijā līdz ar darbinieka tiesību aizsardzību iegūst sabiedrība, ir mazāks par personas – darba devēja (atbildētāja) – tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

21. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, nav nepieciešams papildus vērtēt tās atbilstību Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

22. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu tiesai ir jānosaka brīdis, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu*).

Satversmes tiesas praksē ir bijuši gadījumi, kad apstrīdētās normas tūlītēja atcelšana nebija iespējama un tādēļ tiesa noteica, ka apstrīdētā norma zaudē savu spēku no kāda brīža nākotnē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 3. punktu un 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 18. punktu*). Satversmes tiesai, izmantojot tai Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, iespēju robežās ir jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu.

Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu mainīs darbiniekam, proti, personai, kurai nepieciešama īpaša tiesiskā aizsardzība, piešķirto garantiju apjomu. Turklāt jāņem vērā, ka darba devēja un darba ņēmēja tiesiskās attiecības reglamentē ne tikai apstrīdētā norma, bet gan plaša un vienota tiesību normu sistēma.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par

racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Satversmes tiesa atzīst, ka konkrētajā situācijā likumdevējam ir dodams laiks, lai, ņemot vērā normatīvo aktu sistēmu, izvērtētu, kā vislabāk līdzsvarot darba devēja un darbinieka tiesības.

Līdz ar to apstrīdētā norma ir atzīstama par spēku zaudējušu no 2015. gada 1. novembra.

23. Lietā ir izteikts lūgums atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no personas pamattiesību aizskārums rašanās brīža (*sk. lietas materiālu 90. lpp.*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Izskatāmajā gadījumā apstrīdētā norma Pieteikumu iesniedzējām ir piemērota ar apelācijas instances tiesu nolēmumiem, kas stājušies spēkā. Apelācijas instances tiesas spriedums attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību „RMB One” tika pieņemts 2013. gada 3. jūlijā, bet attiecībā uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” – 2013. gada 5. jūnijā. Tātad minētie datumi uzskatāmi par Pieteikumu iesniedzēju pamattiesību aizskārums rašanās brīžiem. Civilprocesa likuma 635. pants neparedz personai tiesības iesniegt jaunu pieteikumu (lūgumu) par sprieduma izpildīšanas pagrieziena gadījumā, kad šis jautājums jau ir izlemts un tiesvedība civillietā izbeigta.

Darbinieka interešu aizsardzību un tūlītēju negatīvo mantisko segu nepieļaušanu konkrētajā situācijā nodrošina Civilprocesa likuma 206., 438. un 554. pantā noteiktās tiesības lūgt tiesas sprieduma izpildes atlikšanu, sadalīšanu termiņos, tā izpildes veida vai kārtības grozīšanu.

Tātad, lai novērstu apstrīdētās normas radītās nelabvēlīgās sekas, tā attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējām ir atzīstama par spēkā neesošu no to pamattiesību aizskārums rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Civilprocesa likuma 635. panta sesto daļu, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezīnu lietās par darba samaksas piedziņu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēku zaudējušu no 2015. gada 1. novembra.

2. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzējām – sabiedrību ar ierobežotu atbildību „RMB One” un sabiedrību ar ierobežotu atbildību „DNB līzings” – atzīt Civilprocesa likuma 635. panta sesto daļu, ciktāl tā attiecas uz sprieduma izpildīšanas pagriezīnu lietās par darba samaksas piedziņu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no konstitucionālās sūdzības iesniedzēju pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš